

Aleksandra Serafin-Wicher
Wydział Polonistyki
Uniwersytetu Jagiellońskiego

Obraz św. Józefa utrwalony w tekstach religijnych i we współczesnym dyskursie internetowym

Autoreferat rozprawy doktorskiej
napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Haliny Kurek

1. Wprowadzenie

Praca doktorska pt. *Obraz św. Józefa utrwalony w tekstach religijnych i we współczesnym dyskursie internetowym* mieści się w nurcie lingwistyki antropologiczno-kulturowej. Podjęto w niej próbę rekonstrukcji wizerunku św. Józefa, szukając odpowiedzi na następujące pytania: jaki obraz Józefa istnieje w tekstach religijnych i we współczesnym dyskursie internetowym?, w jaki sposób jest on konceptualizowany, co w nim dominuje?, czy analizowane przedstawienia się uzupełniają, czy pojawiają się jakieś różnice?, jak w odmianie dyskursu religijnego używanego przez polskich katolików, odbija się doktryna Kościoła katolickiego?

2. Charakterystyka materiału badawczego

Materiał badawczy, w większości zgromadzony w latach 2021 – 2023, obejmuje teksty o funkcji religijnej, powstające w ciągu wieków (od czasów średniowiecznych np. *Nabożeństwo do siedmiu boleści i radości św. Józefa*, po współczesność), które ukazały się w formie drukowanej lub internetowej.

Językowy korpus analityczny, liczący 520 jednostek, podzielono w rozprawie na trzy grupy, bazując na zasadzie stopniowania hieratyczności. W zaproponowanym podziale wzięto pod uwagę bardzo uproszczoną dychotomię *sacrum – profanum*, traktując pojęcie *sacrum* jako *ogólny wyznacznik dziedziny spraw religijnych czy też wąsko rozumianego języka religijnego*, a pojęcie *profanum* - jako punkt odniesienia dla tych elementów wypowiedzi, *które ujawniają świeckość, doświadczalne stany rzeczy, co nie wyklucza możliwości rozpatrywania tychże elementów jako składników języka religijnego pojmowanego w szerszym znaczeniu (rozumie się go jako język potoczny, zawierający wypowiedzi o Bogu i postawie człowieka względem Niego oraz język występujący w tekstach traktujących o religii)* (Nowak 2005, 81–82).

W grupie pierwszej znalazły się teksty prymarnie drukowane, proponowane i zatwierdzone przez Kościół, prezentujące podniosły, oficjalny język świątyni. Należą tu teksty modlitw i pieśni zebrane: 1) w modlitewnikach: *Święty Józef. Wielki orędownik. Modlitwy, pieśni, świadectwa, Św. Józef. Modlitewnik, Modlitewnik do św. Józefa, Modlitewnik czcicieli św. Józefa, Modlitewnik do świętego Józefa, Modlitewnik do św. Józefa – najlepszego opiekuna rodzin, Nowenna do św. Józefa, Święty Józefie, Opiekunie Jezusa, módl się za nami! Modlitwy wstawiennicze, litanie i nowenny do św. Józefa z Nazaretu, Nabożeństwo do Przczystego Serca Świętego Józefa* oraz 2) w śpiewniku: *Śpiewnik Jubileuszowy. Świętego Józefa pieśnią wysławiamy.*

Drugą grupę stanowi zbiór gatunków hybrydowych, istniejących i z powodzeniem rozwijanych zarówno w formie drukowanej, jak i w Internecie. Są to wypowiedzi osadzone na pograniczu *sacrum* i *profanum*, o których Maria Wojtak pisała, że: *część wypowiedzi prezentuje perspektywę religijną, część [zaś – uzup. A.S.W.] eksponuje świecki punkt widzenia* (Wojtak 2019, 92). W tej grupie tekstów analizie poddałam: 1) świadectwa wiernych odwiedzających Narodowe Sanktuarium Św. Józefa w Kaliszu, opublikowane w tomach: *Cuda Świętego Józefa. Świadectwa i modlitwy, Cuda Świętego Józefa. Świadectwa i akty zawierzenia, Cuda Świętego Józefa. Świadectwa i rozważania* oraz 2) piosenki religijne o św. Józefie zamieszczone na portalu Youtube.pl.

W ostatniej, trzeciej grupie znalazły się gatunki zaadaptowane na użytek dyskursu religijnego, czyli: 1) wypowiedzi pochodzące z internetowych portali katolickich (zarówno ze stron głównych, jak i ich facebookowych funpage'ów), głównie: *deon.pl, pl.aleteia.org, stacja7.pl, misyjne.pl, niniwa.pl, opiekun.kalisz.pl, opoka.org, mateusz.pl, pch24.pl, info.dominikanie.pl, wiara.pl, katolik.pl, dayenu.pl, facebook.com/CatholicmemesPL, facebook.com/memykatolickie* oraz jednostkowo: *przymierzezmaryja.pl takrozdinnie.pl, nowezycie.archidiecezja.wroc.pl, m.niedziela.pl, gość.pl, szansaspotkania.pl*, a także 2) teksty, które charakteryzuje *nowa postać uobecniania się sacrum, choć nie w klasycznej wersji, lecz raczej „wyspowego” sposobu pojawiania się wartości religijnych w rzeczywistości zasadniczo świeckiej (profanum) w obszarze kultury popularnej, a szczególnie Internetu* (Iwanicki 2018, 18), pochodzące z portali internetowych o ogólnopolskim zasięgu: *tvn24.pl, plus.gazetawroclawska.pl, kwejk.pl, wiadomosci.onet.pl, sporniak.blog.tygodnikpowszechny.pl.*

Materiał badawczy skonfrontowano z literaturą teologiczną, w tym szczególnie z pracami z zakresu józefologii, Ewangeliami i apokryfami, a także z innymi pozycjami leksykograficznymi.

3. Podstawowe założenia metodologiczne

Przedłożona rozprawa doktorska mieści się w nurcie etnolingwistycznych badań nad językowym obrazem świata, który, za Jerzym Bartmińskim, rozumiem jako interpretację rzeczywistości zawartą w języku, możliwą do ujęcia w postaci różnych subiektywnych sądów o świecie, ludziach i rzeczach, a także zdarzeniach (Bartmiński 2010, 158). Istotnym elementem owych badań jest też kontekst przyjęzykowy, któremu w wypadku mojej rozprawy odpowiada doktryna Kościoła katolickiego.

Do rekonstrukcji obrazu św. Józefa posłużył mi dyskurs religijny polskich katolików, który potocznie rozumiany jest jako wymiana myśli i poglądów w różnego typu dialogach, dyskusjach czy rozmowach (Gazdecka 2014, 190). W niniejszej pracy, za Marią Wojtak, przyjmuję, iż dyskurs to *sposób zorganizowania ludzkiej aktywności, praktyka komunikacyjna określonej społeczności (wspólnoty), która w trakcie różnorodnych interakcji ustala i uzgadnia istotne dla siebie treści (wizję świata), konserwuje stosowne scenariusze zachowań komunikacyjnych oraz reguły ich wypełniania za pośrednictwem wypowiedzi (i/lub środków niewerbalnych). Dyskurs to zarazem wzorzec zdarzenia komunikacyjnego, jak i sposób jego realizacji* (Wojtak 2011, 70–72).

Na potrzeby badania i porządkowania zebranego materiału zastosowałam metodę pól semantycznych, ponieważ ludzie w sposób naturalny wyodrębniają z rzeczywistości pewne elementy i łączą je w grupy (Jelonek 2018, 105), a sama obserwacja pól znaczeniowych dostarcza informacji na temat specyfiki ludzkiego myślenia o świecie (Tokarski 2014, 273). Kategoryzacja świata jest umotywowana aksjologicznie, wartości są obecne na tym poziomie konceptualizacji zjawisk i rzeczy, na którym dokonuje się ich wstępnego rozpoznawania i zaszeregowania, stanowią czynnik sterujący procesem kategoryzacji (Bartmiński 2012, 143). W związku z tym każde z przedstawianych w rozprawie pól tożsame jest z wartościami, jakie prezentuje wspólnota kulturowa wyznawców katolicyzmu w Polsce. Kierunek analizy pięciu głównych profili św. Józefa prowadzi więc od wartości najbardziej powierzchownych, związanych z wyglądem zewnętrznym, poprzez cechy osobowości i wartości związane z funkcjonowaniem człowieka w społeczeństwie, do wartości uznawanych za najważniejsze w kulturze polskiej: rodziny i domu, relacji wewnątrzrodzinnych, a także relacji człowieka z *sacrum*.

4. Struktura pracy

Rozprawa składa się z dwóch głównych części – metodologiczno-teoretycznej, podzielonej na pięć rozdziałów, oraz analitycznej, składającej się z sześciu rozdziałów. Jej integralną część

stanowią: bibliografia prac przywołanych w opracowaniu wraz z wykazem i objaśnieniem stosowanych skrótów, *Wykaz źródeł drukowanych* oraz *Wykaz źródeł internetowych*, a także *Aneks* zawierający wykaz wszystkich źródeł użytych w rozprawie, uporządkowanych w kolejności alfabetycznej.

Początkowe rozdziały pracy zawierają informacje dotyczące celu, metodologii i charakterystyki zebranego materiału badawczego. Opisałam w nich językowy, kulturowy, tekstowy oraz dyskursywny obraz świata, omówiłam najważniejsze definicje i przedstawiłam instrumentarium pojęciowe etnolingwistyki: stereotyp językowy, definicję kognitywną, profil i profilowanie, a także podmiot i punkt widzenia. W części teoretycznej przybliżyłam ponadto teorię dyskursu, ze szczególnym uwzględnieniem opisu dyskursu religijnego, a także narzędzia komunikacji w obrębie badanego dyskursu, którymi są poszczególne gatunki konkretyzujące się w tekstach. Konieczne było również omówienie teorii pól semantycznych. Część metodologiczno-teoretyczną zakończyłam rozdziałem, w którym odniosłam się do historii kultu św. Józefa, odwołując się zarówno do tekstów Pisma Świętego, apokryfów, a także do wypowiedzi papieży i Ojców Kościoła. Przybliżyłam także stan badań dotyczący prac józefologicznych.

Część drugą – analityczną – podzieliłam na pięć rozdziałów odpowiadających wyróżnionym polom semantycznym. I tak w rozdziale VI, przedstawiającym św. Józefa jako *mężczyznę*, swoją uwagę skupiłam na imieniu świętego oraz na jego wyglądzie i pochodzeniu — na cechach fizycznych i wewnętrznych. W rozdziale VII pokazałam św. Józefa jako *pracownika*, a w rozdziale VIII - jako *męża*, por.: mąż sprawiedliwy, mąż kochający i mąż czysty. Rozdział IX zawiera wizerunek św. Józefa jako ojca: 1) adopcyjnego, 2) pełniącego rolę zastępcy Boga Ojca, 3) opiekuna Jezusa, 4) wychowawcy Bożego Syna i 5) jako głowy Świętej Rodziny. Część empiryczną zamyka rozdział X, w którym Święty Józef pokazany został jako istota ontycznie odmienna oraz patron spraw codziennych. Każdy rozdział kończą wnioski zbiorcze, a rozdział XI, podsumowujący badania, zbiera wnioski płynące z analizy całości zebranego materiału.

5. Rezultaty badań

Mimo iż w Piśmie Świętym Józef wspomniany jest zaledwie kilkanaście razy, a ewangeliści nie przekazali ani jednego słowa, które wypowiedział, obraz Świętego, który wyłania się z analizy badanych tekstów, jest wyjątkowo złożony.

W profilu Józefa jako mężczyzny zwraca się szczególną uwagę na jego pochodzenie, wygląd zewnętrzny oraz cechy charakteru. Aby umocnić wiarygodność starotestamentowego proroctwa mówiącego o tym, iż Zbawiciel wywodzić się będzie z rodu Dawidowego, w badanych tekstach Święty Józef określany jest tytułami *potomek Dawida* i *królewski potomek*.

Zarówno w tradycyjnym, jak i internetowym dyskursie religijnym, ciało i uroda św. Józefa rozpatrywane są przez pryzmat jego wieku i pochodzenia. W badanym materiale jest on opisywany jako *brodac* o typowo żydowskiej, a według niektórych *pięknej*, urodzie, o czym świadczy użycie epitetu *piękny pan*. Broda św. Józefa bywa łączona ze współczesną modą na noszenie *hipsterskiego zarostu*. Wśród wiernych nie ma zgodności co do tego, ile lat miał Cieśla z Nazaretu. Przyjmowana rozpiętość wiekowa jest ogromna – od nastoletniego młodzieńca po leciwego starca. Współczesny kult ciała i młodości, a także racjonalne patrzenie na zadania, które Bóg powierzył mężczyźnie, sprawiają jednak, że coraz więcej osób wyobraża sobie Józefa jako *mężczyznę w sile wieku*. W badanym dyskursie wskazano dodatkowo na takie elementy wyglądu zewnętrznego Józefa, jak: *ręce*, *ramiona*, *serce* i *oczy*. W tekstach dyskursantów te części ciała bezsprzecznie pełnią funkcje symboliczne, a opisy fizyczności św. Józefa wzbogacane są przez różne środki stylistyczne, metafory: serce Józefa wypełnia *ojcowska miłość*, jego dłonie *sięgają do wiernych*, którzy modlą się za jego wstawiennictwem, a dodatkowo są *święte*, bo nosiły i piastowały Boże Dziecię, personifikowane oczy i spojrzenie mężczyzny są zaś *litościwe*.

Uczestnicy dyskursu religijnego przykładają też wielką wagę do wartości, którymi Józef kierował się w życiu: *wiary*, *milczenia*, *męstwa* i *pokory*. Wiara stanowiła fundament życia przybranego ojca Jezusa, co potwierdza użycie epitetu *mocna wiara* i podkreślenie, że mężczyzna *żył wiarą*. Wartość ta najpełniej realizowała się w modlitwie, którą Józef bardzo często podejmował, co zaakcentowano w wypowiedzi, że mężczyzna *modlił się nawet we śnie*. W badanym dyskursie zauważa się, że modlitwa Józefa przybierała różne formy – raz była lekturą Tory czy śpiewaniem psalmów, innym razem rozwijała się w transcendentnym milczeniu. Józef, otaczając się ciszą, słuchał głosu Boga, a owo słuchanie było najdoskonalszą formą modlitwy, mającą na celu zbliżenie się do Stwórcy, którego zawsze *stawiał na pierwszym miejscu*. Milczenie Józefa często przeciwstawia się hałasowi współczesnego świata, a Świętego Patriarchę uważa się za godnego *nauczyciela*, którego *wymowne milczenie wyraża więcej niż tysiąc słów*. Cechy, którymi charakteryzował się św. Józef, sprawiły, że przez użytkowników dyskursu konceptualizowany jest jako ktoś *męski*. W polskiej kulturze owo określenie ma jednoznacznie pozytywną konotację, bo *męski* oznacza tyle, co „właściwy

mężczyźnie” – „prawdziwemu” mężczyźnie (Tyc 2016, 115–116). Męstwo Józefa przejawiało się w obliczu trudności i zagrożeń, dlatego mężczyzna określany też bywa *mocarzem*, *wojownikiem* i *twardzielem*. Mimo takiego hartu ducha, Józef jednocześnie potrafił okazywać emocje, co uważane jest za godne podziwu. W zgromadzonym materiale św. Józef wyobrażany jest także jako postać komiksowa – *superman*. Podkreśla się, że swoje supermoce potrafił wykorzystać w dobry sposób, na przykład panując nad swoimi popędami. Mimo trudności i przeciwności losu Święty trwał bowiem w swoich przekonaniach, co również ocenia się pozytywnie, jako przejaw jego mężności. Męstwo Cieśli z Nazaretu zawsze stawia się w opozycji do miałkości charakteru współczesnych mężczyzn, określanych mianem *Piotrusiów Panów*. Świętego Józefa wyróżniała też *pokora*. W badanym dyskursie podkreśleniu tej opinii służy użycie superlatywów: *najpokorniejszy z mężczyzn* czy *najgłębsza pokora*. Pokora Świętego przejawiała się w przekonaniu, że nie jest godny zaszczytu piastowania Jezusa, a także w akceptacji swojego losu, mimo iż pewne zdarzenia głęboko go dotykały i sprawiały mu ból.

W świadomości uczestników dyskursu religijnego Józef funkcjonuje przede wszystkim jako *cieśla*, *stolarz* lub *rzemieślnik*. Pojawiają się jednak głosy, że mężczyzna wykonywał zawód: *budowniczego*, *murarza*, *wyrobnika*, a nawet *designera*. Jako cieśla św. Józef nie zarabiał wiele. Niski poziom materialny jego rodziny użytkownicy dyskursu religijnego podkreślają przymiotnikami: *biedny*, *prosty*, *najprostszy*, *skromny*, a także s frazeologizowanym połączeniem *bieda aż piszczy*. Ubóstwo św. Józefa nie ma jednak jedynie dosłownego charakteru. Wyzbywszy się wszystkich dóbr materialnych, mężczyzna zaufał Bogu, by móc stać się narzędziem w Jego rękach i, jak stwierdza św. Bonawentura, żyć w zadowoleniu z tego faktu (za: Calloway 2022, 95). Status materialny Świętej Rodziny jest tematem, który uczestnikom internetowego dyskursu religijnego nastęrcza wiele pytań. Wierni zastanawiają się bowiem nad tym, co stało się ze złotem ofiarowanym małemu Jezusowi przez Trzech Króli. Nie znajdują jednak przekonującej odpowiedzi. Sądzi się więc, że podarowane pieniądze zostały przez Józefa wykorzystane podczas ucieczki do Egiptu, a rodzina, jak podkreśla Gianfranco Ravasi, wiodła skromne, lecz przyzwoite życie (Ravasi 2015, 68). Świadczy o tym użycie potoczny *średniak*.

Do najważniejszych zadań św. Józefa należało bycie mężem Maryi i przybranym ojcem Jezusa. Męczyzna spełniał się zarówno w jednej, jak i w drugiej roli. Relacja z Matką Jezusa pobłogosławiona została przez Boga. Ich serca zjednoczyły się w jedno, o czym pisze Jan Paweł II w adhortacji apostolskiej *Redemptoris Custos: Zgłębiając istotę małżeństwa, zarówno św. Augustyn, jak i św. Tomasz widzą ją niezmiennie w „nierozzerwalnym zjednoczeniu dusz”*,

w „zjednoczeniu serc” i we „wzajemnej zgodzie”, to jest w tym, co w sposób wzorcowy ujawniło się w małżeństwie Maryi i Józefa. Nawiązuje do tego również analizowany materiał badawczy, por.: *W jednąs duszę się złączył z Dziewicą bez skazy, Z Niąs się cieszył Jej Synem i trwożył o Niego. Jak miłością na ziemi byłeś z Nią związany, tak i przy Niej masz chwałę w królestwie Jezusa [...]*. Harmonijny związek Józefa i Maryi, łączący miłość *eros* i *agape*, realizował się w dawaniu siebie nawzajem – w oddanej służbie, opiece i spełnianiu swoich codziennych obowiązków. Dużo kontrowersji budziło zachowanie czystości seksualnej i pozostanie białym małżeństwem. W dyskursie internetowym pojawiają się więc wypowiedzi, które konceptualizują Józefa jako słabego, zdradzonego i naiwnego mężczyznę, którego w drodze do serca Maryi „ubiegł” Duch Święty. Aby zdeprecjonować Józefa, określa się go mianem *rogacza*, *patrona friendzone* czy *frajera*. Dla większości uczestników badanego dyskursu mężczyzna pozostaje jednak wiernym i kochającym oblubieńcem Matki Świętej, który nie bał się przyjąć tak ogromnej odpowiedzialności, jakim był związek z Nią.

Obraz Józefa jako ojca jest reinterpretacją zakrzepłego w języku i kulturze stereotypu ojca patriarchy. Stereotyp bazowy opiera się na przekonaniu, że mężczyzna odgrywa rolę głowy rodziny, swym bliskim zapewnia bezpieczeństwo oraz stabilność finansową. Uczestnicy badanego dyskursu są również przekonani, że św. Józef pełnił taką funkcję. Nazywa się go *żywcielem*, *stróżem* i *obroncą* Świętej Rodziny. Jego poświęcenie było tak duże, że konceptualizuje się go nawet jako *slugę*. Stereotypowy ojciec patriarchy, pracując zawodowo, nie angażuje się w wychowanie dzieci, kocha je, ale tego nie okazuje (Bielińska-Gardziel 2009, 162–168). Bywa surowy i wymagający. Z kolei analiza materiału pozwoliła ustalić, że w profilu Świętego pojawia się dużo elementów tacierzyństwa, które charakteryzowane jest jako nowa jakość ojcostwa, różniąca się zasadniczo od postawy patriarchalnej. Pojęcie to bliskie jest terminowi macierzyństwa i oznacza zmianę tradycyjnie męskiego sposobu pełnienia funkcji rodzica (Dzwonkowska-Godula 2015, 83). Takie rodzicielstwo przepełnione jest emocjonalnością, która usuwa dystans charakterystyczny dla ojcostwa patriarchalnego (Suska 2016, 121). Bliskość między Józefem i Jezusem przez uczestników dyskursu prezentowana jest zarówno z perspektywy ojca, jak i syna. Szacunek i miłość, którymi Chrystus darzył swego ojca, przejawiają się w użyciu czasowników charakteryzujących jego postawę. Młodzieniec *szuchał*, *chciał być poddany*, *był uległy i posłuszny*, *kochał*, *miłował* Józefa. Użytkownicy dyskursu twierdzą, że to przywiązanie było na tyle mocne, że Chrystus nazywał ojca leksemami *tata*, *tatus*. Również dla Józefa syn był najważniejszy, kochał go całym sercem. Uczucie to przejawiało się w czułych i serdecznych gestach, takich jak: tulenie,

przytulanie, całowanie, a także w stosowaniu zwrotów adresatywnych charakterystycznych dla ludzi pozostających ze sobą w bliskiej relacji – *syneczku, skarbie*. Wewnętrzne porozumienie i jedność członków Świętej Rodziny zostały przedstawione jako metaforyczne *połączenie serc*. Dla wielu uczestników dyskursu religijnego relacja, która łączyła Józefa, Maryję i Jezusa, stanowi odzwierciedlenie Trójcy Świętej. Świadczy o tym nazwanie ich *trójcą* i *Trójcą ziemską*.

Bycie opiekunem Jezusa było jedną z najważniejszych ról św. Józefa. Świadczy o tym duża liczba określeń mężczyzny zawierających komponent rzeczownikowy *opiekun*: *opiekun Jezusa, opiekun Pańskiego Wcielenia, opiekun małego Mesjasza, opiekun Odkupiciela* itd. Zwraca się jednak uwagę, że Oblubieniec Maryi był *prawnym opiekunem* Jezusa, nie jego faktycznym ojcem. Tę zastępczą rolę podkreślają również inne określenia, takie jak: *ojciec adopcyjny, ojciec mniemany* czy *ojczym*. Mimo to mocne jest przekonanie zakreple w przysłowiu, że *Nie ten ojciec, co spłodził, lecz ten co wychował*. Będąc ziemskim ojcem Jezusa, Józef stanowił odbicie Ojca Niebieskiego. Dla lepszego zrozumienia tej zależności między Bogiem i człowiekiem, uczestnicy dyskursu posługują się metaforą *cienia* jako odbicia w osobie Józefa Boskiego ojcostwa. Mężczyzna przedstawiany jest bowiem jako *ikona* i *wizerunek* Boga.

Ostatni profil – szczególnie istotny z perspektywy wiernych – prezentuje Józefa jako istotę ontycznie odmienną, patrona i orędownika ludzi w niebie. Uczestnicy dyskursu religijnego dostrzegają w Józefie kogoś podobnego do siebie, dlatego tak chętnie się do niego zwracają z wieloma prośbami. Konceptualizują go jako najważniejszego *patriarchę, króla, wodza*, ale także *przyjaciela*. W badanych tekstach pojawiają się liczne przejawy uczuć: miłości, przyjaźni, podziwu, zawierzenia i ufności, którymi wierni darzą swego patrona (por. Ożóg 2022, 37).

Obraz Józefa utrwalony został za pomocą różnych jednostek onomastycznych, które wskazują m.in. na: 1) ludzki wymiar Boskiego ojcostwa, np. *Ojciec Jezusa, Bożego Syna ojciec przybrany*, 2) pozostawanie z Maryją w relacji małżeńskiej i miłosnej, np.: *Oblubieniec Maryi, Oblubieniec Bogurodzicy Maryi, Małżonek Dziewicy Maryi*, 3) opiekuńczą rolę Józefa względem Świętej Rodziny i wiernych, np.: *Opiekun, Stróż, ziemski Opiekun Pana Jezusa, Opiekun Dzieciątka Jezus, Opiekun Zbawiciela*, 4) na świętość Józefa, np.: *święty Patron, niebieski Patron, możny Patriarcha, szafarz Bożych łask, Światło Patriarchów* oraz 5) na jego człowieczeństwo, np.: *mistrz ciesiołki z Nazaretu, fachowiec, super-facet*. W kreacji obrazu Oblubieńca Maryi zauważalne jest wykorzystanie przymiotników waloryzowanych dodatnio, np.: *dobry, kochany, czuły, czysty, święty, łaskawy, litościwy, pracowity*. Pozytywne emocje

wiernych względem Świętego są intensyfikowane dzięki użyciu stopnia najwyższego przymiotników, m.in.: *najmożniejszy, najdroższy, najświętszy, najmiłszy*. Na emocjonalny stosunek wiernych względem Józefa wskazuje też częste użycie zaimka dzierzawczego *nasz*, np. *nasz Ojciec*.

W zgromadzonym materiale pojawia się wiele metafor. Zdaniem Jürgena Werbicka metafora jest formą, dzięki której możliwe jest wyrażenie niewyraźnego, czyli świata *sacrum*. Twierdzi on bowiem, że metafora *wykracza [...] poza obszar dosłowności i wytwarza pewne napięcie, w którym odbiorca zostaje skonfrontowany z rzeczywistością w sposób odwołujący się do jego wyobraźni i apelujący do otwarcia się na nowe dla niego treści i doświadczenia* (za: Kempa 2003, 521). W analizowanych profilach Cieśli z Nazaretu odnaleźć można przykłady metafor: 1) przestrzennych, np. *miłość Józefa do Maryi to ocean*, 2) ontologicznych: *Józef to ojciec ludzi, Józef to wódz, król, cień Boga czy narzędzie działania Boga* oraz 3) strukturalnych, m.in.: *relacja z Józefem to zakochanie w Nim*.

Poddany analizie materiał obejmował zarówno teksty o wysokim stopniu hieratyczności, jak i takie, w których świat *sacrum* miesza się z *profanum*. Należy jednak zaznaczyć, że obrazy św. Józefa, wyłaniające się ze wszystkich wypowiedzi, na ogół są spójne, uzupełniają się. Wyraźne różnice dotyczą jedynie używanego języka. W modlitwach i pieśniach kościelnych dominuje styl oficjalny, pełen nawiązań do Biblii. Pojawiają się w nich bowiem liczne archaizmy, które w dyskursie, np. budującym profil Józefa jako patrona, pełnią funkcję uwznioślającą. *Decorum* łamie się natomiast w tekstach świadectw, piosenek religijnych, wypowiedzi internetowych czy memów, głównie na skutek wprowadzania kolokwializmów leksykalnych typu: *frajer, facet, gadanie, hipster, milczek, średniak*. Bywa również, że do budowania obrazu Józefa wykorzystywane są przekleństwa, np. *szlag*. Wiąże się to ze zmieniającym się charakterem polszczyzny używanej w sytuacjach religijnych. *Upowszechnia się [tu bowiem – uzup. A.S.W.] język obfity zarówno w kolokwializmy, jak i wyrazy książkowe, w tym nacechowane naukowo* (Sieradzka-Mruk 2022, 117).

W badanym dyskursie potoczny stereotyp św. Józefa ukształtowany został głównie pod wpływem nauki Kościoła, z punktu widzenia człowieka wiary. W analizowanych tekstach widoczne jest bowiem przekonanie o realności sfery *sacrum*, w tym również - św. Józefa. W rezultacie Święty konceptualizowany jest jako istota ważniejsza i potężniejsza od człowieka, mimo iż tak bardzo do niego podobna.

Wśród użytkowników dyskursu internetowego kreacja Józefa bywa dostosowywana do realiów współczesnych: Święty nosi brodę niczym hipster, kocha pracować, ale nie jest pracoholikiem, jest ojcem, który stawia na bliskość z dzieckiem, jest mężczyzną, który nie boi

się okazywania uczuć, a tym samym - utożsamia się go z mężczyzną decydującym się na przyjęcie koncepcji androgyniczności.

Przyjaźń z Józefem jako patronem, ale też zwykłym człowiekiem, jest częściej akcentowana w przestrzeni internetowego dyskursu katolickiego. Podkreśla się pozostawanie z nim w ciągłym kontakcie, jak gdyby i on uczestniczył w wirtualnych rozmowach. Wierni za pośrednictwem wpisów na różnych stronach WWW przekazują bowiem Świętemu swoje prośby i uwielbienie.

Przedłożona rozprawa doktorska, stanowiąc wkład w badania etnolingwistyczne nad obrazem św. Józefa, niewątpliwie otwiera też kolejne pola badawcze omawianego zagadnienia. Uwzględnienie nowych tekstów i kontekstów umożliwi bowiem dalszą analizę prowadzącą do pogłębienia opisanych już pól semantycznych, a także do wyodrębnienia następnych, które pozwoliłyby dokładniej zrozumieć, jak obraz Świętego ewoluuje we współczesnym dyskursie religijnym. Niezaprzeczalne jest bowiem, że wyjątkowo duże zainteresowanie wiernych Świętym Józefem jest świadectwem jego ważnej roli w polskiej religijności.

6. Bibliografia

- Bartmiński J., 2010, *Pojęcie językowego obrazu świata i sposoby jego operacjonalizacji*, [w:] P. Czaplinski, A. Legeżyńska, M. Telicki (red.), *Jaka antropologia literatury jest dzisiaj możliwa*, Poznań, s. 155–178.
- Bartmiński J., 2012, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin.
- Bielińska-Gardziel I., 2009, *Stereotyp rodziny we współczesnej polszczyźnie*, Warszawa.
- Calloway D.H., 2022, *Konsekracja św. Józefa*, tłum. M. Samborska, Kraków.
- Dzwonkowska-Godula K., 2015, *Tradycyjnie czy nowocześnie? Wzory macierzyństwa i ojcostwa w Polsce*, Łódź.
- Gazdecka E., 2014, *Religia w mediach Dyskurs religijny, a język mediów na tle przemian kulturowych w Rosji i w Polsce*, [w:] A. Piasecka, I. Blumental (red.), *W kręgu zagadnień semantyki i stylistyki tekstu*, Łódź, s. 189–198.
- Iwanicki J., 2018, *Wybrane memy religijne. Semilogiczne studium przypadków*, „Humaniora. Czasopismo Internetowe”, nr 1 (21), s. 81–104.
- Jelonek T., 2018, *Językowo-kulturowy obraz wsi i jej mieszkańców utrwalony w mikrotoponimach*, Kraków.

- Kempa J., 2003, „*Metafory jako mowa odpowiadająca Bogu*”: Jurgena Werbicka ujęcie roli metaforyki w teologii, „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*”, t. 36, z. 2, s. 518–534.
- Nowak M. D., 2005, *Świadectwo religijne. Gatunek – język – styl*, Lublin.
- Ożóg K., 2022, *Ekspresywność polskich pieśni religijnych (na podstawie dwóch wydań Śpiewnika Kościelnego ks. Jana Siedleckiego)*, [w:] M. Jankosz, W. Przyczyna (red.), *Pieśń i piosenka religijna w ujęciu lingwistycznym, teologicznym i artystycznym*, Tarnów, s. 35-57
- Ravasi G., 2015, *Józef. Ojciec Jezusa*, tłum. K. Kozak, Kielce.
- Sieradzka-Mruk A., 2022, *Funkcje kolokwializmów we współczesnym nabożeństwie drogi krzyżowej na tle innych leksemów nacechowanych stylistycznie*, „*Język Polski*”, CII, z. 4, s. 109-119.
- Suska D., 2016, „*Tacierzyństwo*” jako leksykalny wykładnik nowego ojcostwa w świetle męskich blogów rodzicielskich (refleksja lingwistyczno-kulturowa), „*Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*”, LXII, s. 145-156.
- Tokarski R., 2014, *Światy za słowami. Wykłady z semantyki leksykalnej*, Lublin.
- Tyc E., 2016, *Wizerunek kobiety i mężczyzny w polskiej piosence, czyli stereotyp płci w obliczu globalizacji*, [w:] A. Kalisz, E. Tyc (red.), *Dyskurs autopromocyjny dawniej i dziś*, t. 2, Katowice, s. 107–125.
- Wojtak M., 2011, *O relacjach dyskursu, stylu, gatunku i tekstu*, „*Tekst i dyskurs*” nr 4, s. 69–78.
- Wojtak M., 2019, *Do Boga..., o Bogu..., przed Bogiem... Gatunki przekazu religijnego w analizie filologicznej*, Tarnów.